

Vojceščuk, Natalia

Skleněné korálky ze Zvenigorodu ve světle výzkumů v roce 2010

Archaeologia historica. 2013, vol. 38, iss. 1, pp. 175-183

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128314>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Skleněné korálky ze Zvenigorodu ve světle výzkumů v roce 2010

NATALIA VOJCEŠČUK

Abstrakt: Během archeologického výzkumu hradiště Zvenigorod poblíž Lvova v západní části Ukrajiny bylo v roce 2010 získáno kromě dalších nálezů i 133 skleněných korálků (včetně dvou exemplářů z horského křišťálu) z první poloviny 11. až 13. století, které lze rozdělit na korálky navíjené a mozaikové. Všechny prezentované typy skleněných navíjených korálků, zdobených i nezdobených, jsou známy také z jiných staroruských lokalit 11. století a jsou charakteristické pro celé území Kyjevské Rusi.

Klíčová slova: sklo – korálky navíjené – korálky mozaikové – středověk – Ukrajina.

Glass Beads from Zvenigorod in the Light of Research from 2010

Abstract: Archaeological research into the Zvenigorod fortified settlement near Lvov, western Ukraine in 2010 yielded, among others, 133 glass beads (including two specimens of rock crystal) dating from the period between the first half of the 11th century and the 13th century. The beads can be divided into wound and mosaic beads. All presented types of wound glass beads, both decorated and plain, are also known from further old-Russian locations from the 11th century and are typical of the whole territory of Kievan Rus'.

Key words: glass – wound beads – mosaic beads – Middle Ages – Ukraine.

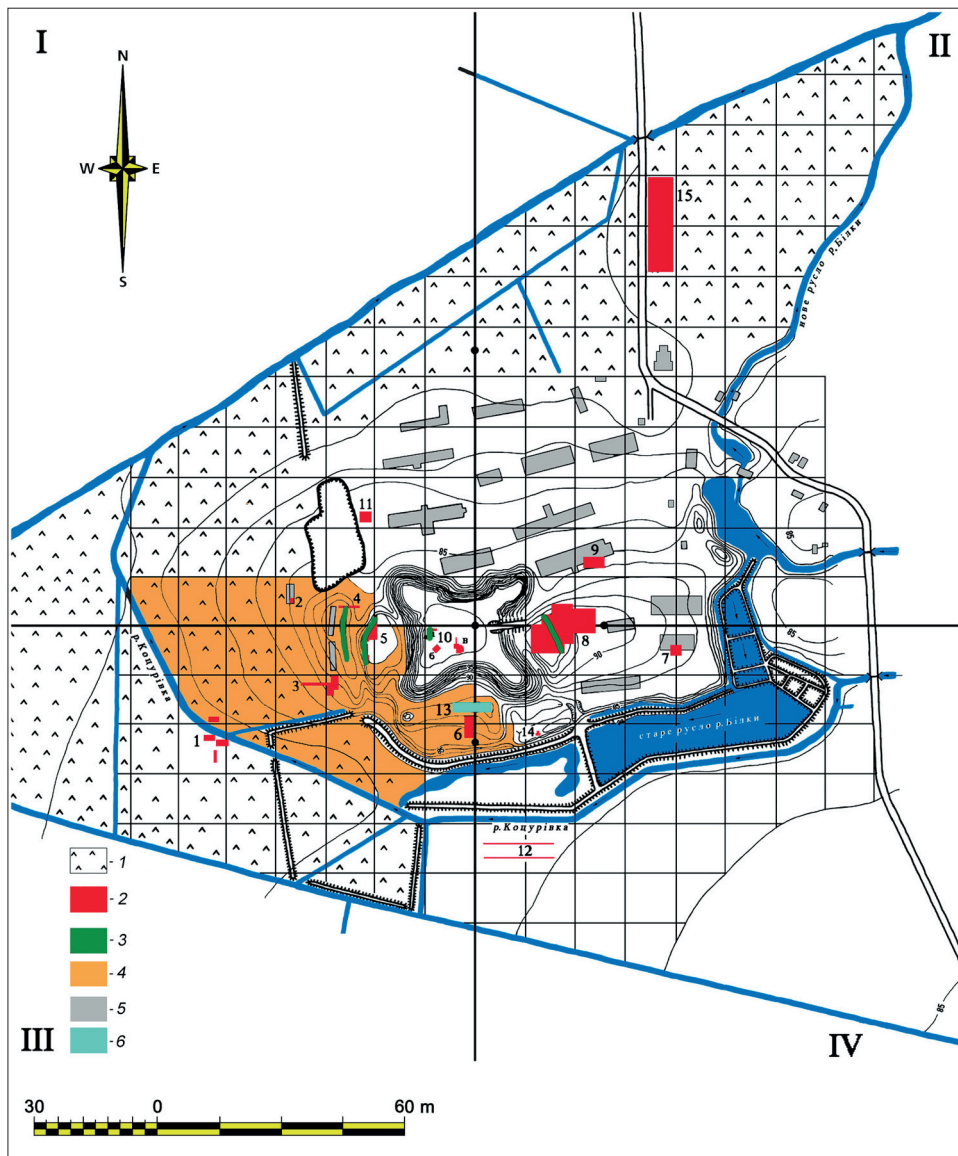
Hradiště Zvenigorod se nachází v západní části Ukrajiny ve Lvovské oblasti 20 km jihovýchodním směrem od města Lvova (obr. 1). Město Zvenigorod je poprvé zmiňováno k roku 1087, kdy byl u jeho hradeb zavražděn vladimírský kníže Jaropolk (ПСРЛ. том II., Ипатьевская летопись 1962, 314–320). Dále je pak Zvenigorod až patnáctkrát zaznamenán v kronikách v souvislosti s konflikty mezi ruskými knížaty a poslední zmínka, vztahující se k roku 1235, se týkala rivality mezi Michalem Černihovským a Danielem Haličským o knížecí trůn. Předpokládá se, že zánik Zvenigorodu souvisí s tažením Bátů-chána na Kyjevskou Rus roku 1241. Důležitý je také fakt, že v první polovině 12. století se Zvenigorod stal ústředním hradem Haličského knížectví a zůstal jím až do doby, kdy tuto roli převzala Halič.

Počátky archeologického výzkumu v Zvenigorodu spadají do 30. let minulého století a jsou spojené s osobou J. Pasternaka. Systematické a cílené bádání vedli v poválečných letech O. Ratyč a I. Svěšnikov a jejich výzkum trval téměř dvacet let (Пастернак 1938, 1–131; Ратич 1973, 87–94; 1977, 188–191; Сवेशников 1987, 94–101). Po šestnáctileté přestávce byl v areálu hradiště opět zahájen archeologický výzkum.¹

Výkopové práce se soustředily v jižní části historického jádra, v místech, kde měla vzniknout moderní zástavba (Гупало–Войцешук 2012, 15–37). V rámci sondy o celkové ploše 800 m² byly zkoumány především kulturní vrstvy a objekty datované od poloviny 11. až po 13. století. Během výzkumu byl získán velmi bohatý soubor nálezů, mezi které řadíme také kolekci skleněných korálů, kterým je tento článek věnován (obr. 2).

Dnes je již zřejmé, že určení morfologie korálů, jejich chemického složení a technologie výroby je zcela nezbytné pro vypracování typologie a chronologie této kategorie nálezů. Existuje několik typologií založených především na technologii výroby, mezi něž řadíme práce V. Polubojarynovové, Z. Lvonové a S. Zacharova, nebo klasifikace, kde určujícím znakem je především forma korálků, zvláště pak tvar příčného a podélného průřezu. Zde je třeba zmínit především články A. Arcichovského, J. Ščapovové nebo E. Stolarovové (Полубояринова 1988, 152–154; Львова 1968, 64–94; Захаров 2004; Арциховский 1930; Щапова 1956, 164–179; Столярова 2010, 323–333). V posledních letech bylo také publikováno několik

¹ Práce byly vedeny archeologickou expedicí Vědeckého výzkumného centra Záchraná archeologická služba ústavu archeologie Národní akademie věd Ukrajiny, pod vedením V. Hupalo a N. Vojceščuk.

Obr. 1. Topografický plán hradiska Zvenigorod. Legenda: 1 – mokřady; 2 – sondy z let 1950–1994; 3 – relikty opevnění; 4 – zničený povrch vnějšího města; 5 – budova bývalého kolchozu; 6 – sonda z roku 2010. Podle РАТИЧ 1965.

Abb. 1. Topographischer Plan des Burgwalls Zvenigorod. Legende: 1 – Feuchtbiotope; 2 – Sondagen aus den Jahren 1950–1994; 3 – Relikte der Befestigungsanlage; 4 – zerstörte Oberfläche der Außenstadt; 5 – ehemaliges Kolchosengebäude; 6 – Sondage aus dem Jahr 2010. Nach РАТИЧ 1965.

souhrnných prací věnovaných technologii výroby skla a obecně skleněným předmětům, zejména pak korálkům (Щапова 1972, 1983; Ковалевская 2000; Галибин 2000; 2001).

Během archeologického výzkumu vedeného v roce 2010 bylo získáno celkem 133 skleněných korálků. Do této skupiny jsme zařadili dva korály z horského křišťálu. K vytvoření základní klasifikace bylo použito především schéma vyvíjené a zdokonalované S. Zacharovem, které je založeno především na technologii výroby. Zvenigorodské korálky můžeme podle tohoto schématu přiřadit ke dvěma základním technologickým skupinám: navíjených korálků (I. skupina podle Zacharova) a mozaikových korálků (IV. skupina podle Zacharova;

Львова 1968, 64–94; Захаров 2004, 144–154). V rámci skupin byly rozlišeny dvě podskupiny podle výskytu nebo absence výzdoby. V rámci těchto podskupin pak podle tvaru podélného a příčného průřezu a proporcí rozlišujeme třídy a typu v souladu s klasifikací A. Arcichovského, V. Polubojarynovové, J. Ščapovové (Арциховский 1930, 5–30; Полубояринова 1988, 152; Щапова 1956, 165–179).

Korálky navjžené, nezdobené

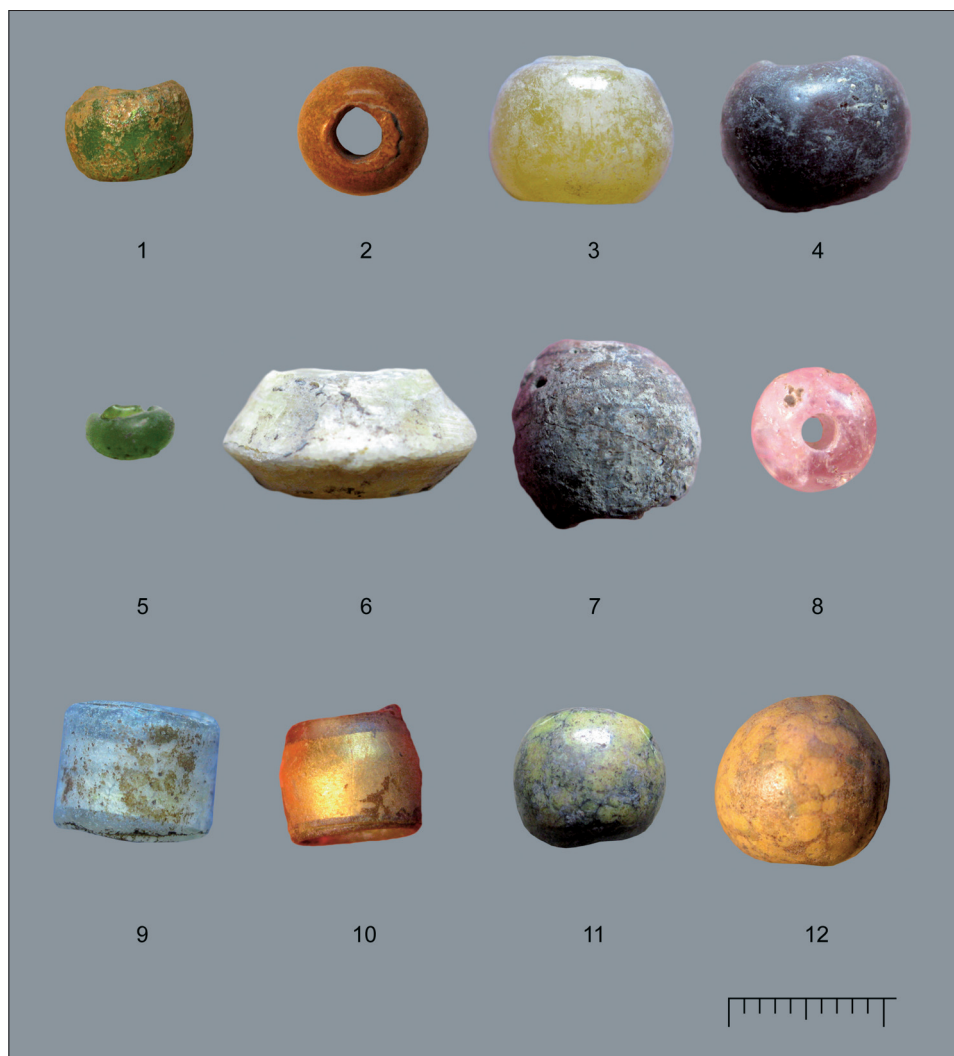
V podstatě všechny kusy kolekce z roku 2010 (133 kusů) představují korály s průřezem kruhového tvaru, které pak můžeme rozdělit do šesti skupin.

Nejpočetnější kategorií tvoří korálky zploštělé kulovité (61 kusů, 47,3 %, obr. 2:1–4). Většina z nich má průměr od 8 do 10 mm, čtyři kusy pak 11 až 12 mm. Barevná škála je velmi rozmanitá, avšak převažují korálky světle zelené barvy z průsvitného skla a žluté barvy z průhledného skla. Zvenigorodská kolekce tohoto druhu korálků je natolik bohatá a různorodá, že nám dovoluje učinit některé závěry týkající se jejich chronologie a původu. Nejstarší skupinu korálků žluté a zelené barvy datujeme na začátek 11. století a setkáváme se s nimi ještě ve vrstvách datovaných na skloněk 12. století, což nám potvrzuje stratigrafické pozorování (Гупало –Войцещук 2012, 27–119). Obdobná situace byla zaznamenána také na jiných lokalitách, které spojujeme se staroruským obdobím (9.–12. století) zejména v Haliči, Terebovli, Belzu, Kyjevě, ale i v Novgorodu, Rostově, Beloozeru, Staré Ladoze a jiných. V Kyjevě je tento typ korálků datován od druhé poloviny 10. století až po polovinu 11. století, v Beloozeru pak rozhodně jde o nejpočetnější skupinu korálků a jejich výskyt spadá do období 11. až poloviny 12. století (Щапова 1972, 73–97; Захаров 2004, 51–52).

Zajímavý je nálezk zploštělé kulovitého korálku z neprůhledného skla tmavě fialové barvy s lehkým vínových nádechem (obr. 2:4). Kromě Zvenigorodu jsou nálezy tohoto typu známé pouze z Kyjeva, Novgorodu a Beloozera (Щапова 1972, 73–97; 1956, 169; Захаров 2004, 548–549), kde se vyskytují od začátku 12. do konce 13. století (Колчин 1982, 167; Лесман 1984, tab. 1). Předpokládá se, že tento druh korálů byl vyráběn v Kyjevě a také zde je pravděpodobně třeba hledat původ zvenigorodského korálku.

Druhou nejpočetnější skupinu tvoří kroužkovité korálky (28 kusů, 27,7 %, obr. 2:5; 3:3, 3:4). Také mezi nimi převládají korálky zelené až tmavě zelené barvy z průhledného a průsvitného skla. Průměr korálků se nejčastěji pohybuje mezi 5–8 mm. Vnitřní otvor je většinou velký, jeho průměr je větší než polovina celkového průměru. Analogie k těmto typům nacházíme na mnoha lokalitách spojovaných se staroruským obdobím jako je Novgorod, Kyjev, Halič, Belza, Polock nebo Černihov a jsou nejčastěji datovány od konce 11. až po 13. století. Podle J. Ščapovové i jiných badatelů korálky tohoto druhu patří k nejstarším typům vyráběným místními mistry, kteří si teprve osvojovali práci s novým materiálem jakým bylo sklo (Щапова 1962, 81–96).

Dvoukónické korálky představuje skupina 14 kusů, které se mezi sebou liší nejen barvou (žluté – 4 kusy, zelené – 4 kusy, bezbarvé – 6 kusů), ale i rozměry a proporcemi – poměrem výšky k maximálnímu průměru (obr. 2:6, 3:1, 3:6). K první podskupině řadíme šest korálků s proporcemi 1:1, k druhé pak s proporcemi 1:2. V první podskupině převládají korály zelené barvy z průsvitného nebo neprůhledného skla o průměru 8–9 mm, mezi korálky druhé podskupiny pak dominují bezbarvé z neprůhledného skla o průměru 15–16 mm. Korálky z matného zeleného skla, které v Zvenigorodu řadíme do první podskupiny, se hojně vyskytují v souborech z Kyjeva, Novgorodu, Beloozera a objevují se prakticky na celém území staroruského státu. Podle materiálů z Kyjeva a Černihova je lze datovat od poloviny 11. až 12. století, v Novgorodu a Beloozeru jsou pak podle J. Ščapovové, J. Lesmana a S. Zacharova úzce spjaté s horizontem poslední čtvrtiny 11. století až po 80. léta 13. století (Щапова 1956, 169–170; Колчин 1982, 167; Лесман 1984, tab. 1; Захаров 2004, 54). Korálky, které řadíme do druhé podskupiny, na lokalitách spojovaných se staroruským obdobím potkááme poměrně často, ačkoliv se zdá, že mohou být o něco starší. V Kyjevě se objevují již

Obr. 2. Korálky ze Zvenigorodu.

Abb. 2. Perlen aus Zvenigorod.

na začátku 11. století, v Novgorodu pak podle J. Lesmana od poloviny 11. až po druhou třetinu 12. století (Лесман 1984, tabl. 1).

K ojedinělým nálezům patří v Zvenigorodu soudkovité korálky (3 kusy). Ve dvou případech se jedná o korálky velké, o rozměrech 9 × 12 mm a 8 × 11 mm, vyrobené z bezbarvého průsvitného skla. S analogickými nálezy těchto perel, ačkoliv spíše ojediněle, se setkáváme v souborech datovaných do 11. až první poloviny 12. století z Haliče, Kyjeva, Beloozera a Polocka (Щапова 1972, 74; Захаров 2004, 146). K zajímavým nálezům patří matný tmavě hnědý korál o rozměrech 9 × 7 mm, špatně zachovalý se stopami koroze a patiny (obr. 2:7). S největší pravděpodobností se jedná o import z území severozápadní Evropy. Podobné nálezy se vyskytují v materiálech z Lotyšska a také v Gdovských a Gnězdovských mohylách (Мугуревич 1972, таб. XI; Спицын 1903, таб. XXII; Лихтер–Щапова 1991, 244–259). Datování těchto perel spadá do období 11. až první poloviny 12. století, v materiálech z Gnězdovských mohyl pak souvisí se sklonkem 10. století.

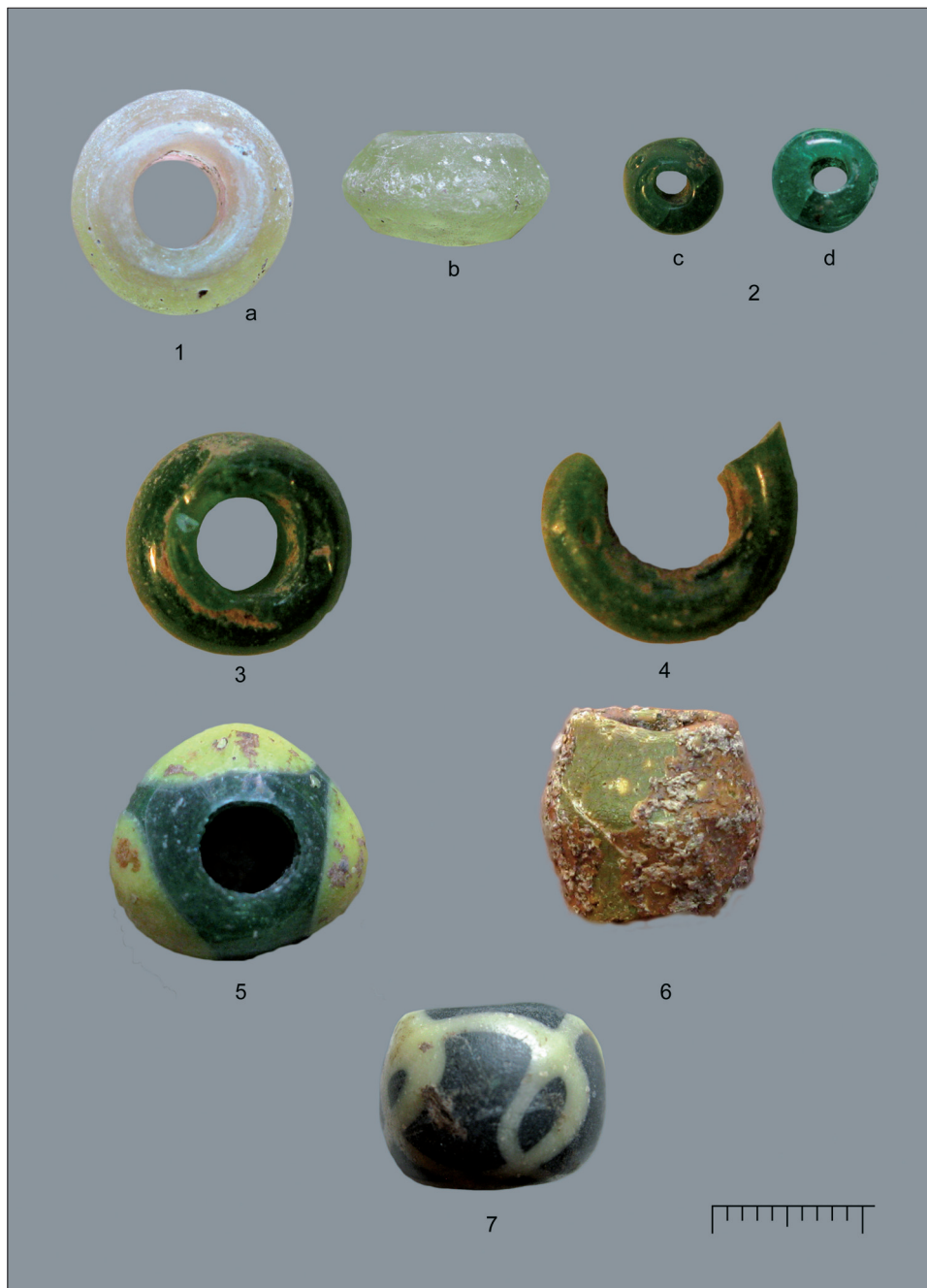
Relativně malou skupinu zvenigorodské kolekce tvoří kulovité korálky (3 kusy). Jeden je vyroben z bezbarvého průhledného skla a jeho průměr činí 13 mm, dva jsou pak vyrobeny z horského křišťálu o průměru 12 mm a 13 mm (obr. 2:8). Statisticky na jeden křišťálový korálek připadají dva karneolové, 20 jantarových a více než 40 skleněných a takový poměr je charakteristický pro většinu lokalit datovaných do staroruského období (Щапова 1972, 78), počínající od 10. až po polovinu 13. století. Avšak M. Fechner upozorňuje na to, že s nálezy křišťálových perel se setkáváme především v mohylách severní Rusi v 10.–11. století (Фехнер М., 1959, 185). Velké množství křišťálových korálů pochází také z Kyjeva. Celkem z objektů a kulturních vrstev datovaných do 11. až poloviny 13. století pochází přibližně tisíc korálků, přičemž značné procento z nich tvoří právě kulovité korálky (Кареп 1958, 473). Kromě toho korálky z horského křišťálu jsou známy také z lokalit v Serensku, Saltově a Bulharského hradiště, kde jsou spojovány s obdobím Zlaté hordy (Никольская 1981 238; Полубояринова 1993, 34–36).

Korálky navíjené, zdobené

Celkem do této skupiny řadíme 24 kusů, což představuje 18 % celkového množství. Všechny mají kulatý příčný průřez a tvarově je můžeme rozdělit na kulaté, zploštělé kulovité, soudkovité a válcovité. Nicméně při klasifikaci zdobených korálků důležitější než forma korálků je způsob provedení výzdoby a typ ornamentu.

Mezi zvenigorodskými nálezy je pět exemplářů zdobeno natavenými očky, přičemž v našem případě se jedná o poměrně vzácný typ korálků s trojúhelníkovými očky (obr. 3:2, 3:5). Jde o korály zelené barvy s natavenými ze tří stran plastickými žlutými očky, korálek má tak v příčném řezu trojúhelníkový tvar se zaoblenými rohy. Velikost korálků se pohybuje mezi 7 až 9 mm, jeden má průměr 5,5 mm. Korálky tohoto typu byly na hradišti v Zvenigorodu objeveny poprvé, a je třeba zdůraznit, že v případě jednoho z nich je možné předpokládat, že se jedná o polotovar. Jde o korálek, který ještě nemá natavená očka, ale místa pro jejich upevnění jsou zřetelně viditelná (obr. 3:2). Mohl nasvědčovat tomu, že byl tento druh korálků vyráběn přímo na hradišti. S nálezy korálků s trojúhelníkovými očky se setkáváme, ač nepříliš často, v Novgorodu, z Rostova pochází jeden korálek z nejstarší vrstvy datované dendrodatem k roku 1116, naopak velmi bohatá kolekce pochází z Beloozera (Щапова 1956, 177–179; Самойлович 2006, 376; Захаров 2004, 148). Nejčastěji jsou datovány do 11. až první poloviny 12. století a i ve Zvenigorodu byly objeveny v objektech a vrstvách datovaných na konec 11. až do první poloviny 12. století.

V zvenigorodském souboru jsou zastoupeny také „kropenaté“ korálky. Jedná se o 4 kusy kulovitého tvaru o průměru 7–10 mm (obr. 2:11–12). Tento druh výzdoby je vytvořen vtlakováním drobných zrn jednoduchého barevného skla do ještě teplé skleněné hmoty základního podkladu. Korálky z této skupiny se mezi sebou liší jak kvalitou a strukturou suroviny, tak i technologií výroby. Jeden z korálků pravidelného kulovitého tvaru je vyroben z hnědého neprůhledného skla zdobeného žlutými náhodně umístěnými tečkami, avšak ve srovnání s jinými korálky jsou kontury teček jasné, výrazné a nerozmazané a tečky se navzájem nepřekrývají. Další z této skupiny je vyroben z matně šedého skla a je zdobený náhodně rozmístěnými žlutozelenými tečkami, které se však částečně překrývají, jejich obrysy jsou rozmazané a místy splývají s pozadím. Povrch obou korálků je vyleštěný. U těchto typů se domníváme, že jde o import ze Středního východu, pravděpodobně ze Sýrie. S podobnými nálezy se setkáváme v Haliči, pocházejí však ze starších výzkumů (Свешников 1987, 98). „Kropenaté“ korálky se v Zvenigorodu objevují na přelomu 10. a 11. století, byly objeveny v rámci kulturní vrstvy a souvisí s nejstarším horizontem osídlení. Dva další korálky vyrobené z hnědého neprůhledného skla a zdobené žlutými a červenými tečkami, o průměru 6 a 7 mm, jsou zdá se mladšího data. Podobné korálky známe z Beloozera, Novgorodu, Rostova a Kyjeva (Щапова 1956, 177; Захаров 2004, 149; Самойлович 2006, 376–377). Objevují se v polovině 11. století avšak nejrozšířenější jsou na územích Kyjevské Rusi

Obr. 3. Korálky ze Zvenigorodu.
Abb. 3. Perlen aus Zvenigorod.

ve 12. a 13. století, na lokalitách souvisejících s obdobím Zlaté hordy se nejčastěji vyskytují ve vrstvách datovaných do 14. století (Полубояринова 1988, 171).

Pouze třemi kusy jsou zastoupeny korálky se zatavenou výzdobou v podobě proplétajících se klikatek (obr. 3:7). Všechny mají soudkovitý tvar a kulatý příčný řez o průměru

<i>Typ, podtyp, odrůda</i>	<i>Počet</i>	<i>11. století</i>	<i>12. století</i>	<i>13. století</i>
<i>Zploštěle kulovité</i>	61			
<i>Kroužkovité</i>	28			
<i>Dvoukónické</i>	14			
<i>Podtyp 1 – poměr 1:1</i>	6			
<i>Podtyp 2 – poměr 1:2</i>	8			
<i>Soudkovité</i>	3			
<i>Kulovité</i>	3			
<i>S očky</i>	5			
<i>Tečkované</i>	4			
<i>Se zlatou fólií</i>	8			
<i>Se stříbrnou fólií</i>	4			
<i>S klikátkou</i>	3			

Tab 1. Chronologie korálek ze Zvenigorodu. Podle materiálů z roku 2010.

Tab 1. Chronologie der Perlen aus Zvenigorod. Gemäß dem Material von 2010.

14–15 mm. Jejich výzdoba byla zhotovena zatavením světle zeleného a žlutého skleněného vlákna a všechny byly vyrobeny z neprůhledného skla, což je velmi charakteristické pro celé území Kyjevské Rusi. Podobné korálky jsou známy z Beloozera, Novgorodu, Rostova a Kyjeva, kde jsou datovány do 12. až 13. století (Захаров 2004, 149–150; Шапова 1956, 177; Самойлович 2006, 377–378).

Dalším typem korálů nalézáných v Zvenigorodu jsou perly se zlatou nebo stříbrnou fólií, které byly velmi oblíbené po celém území Kyjevské Rusi. Korály toho typu byly na hradisku nalézány již dříve během výzkumů I. Svěšnikova (Свешников 1987, 99–100). V roce 2010 bylo objeveno osm korálek se zlatou a čtyři se stříbrnou fólií (obr. 2:9, 2:10). Všechny mají kulatý příčný průřez, o průměru 7–9 mm, soudkovitý tvar a podél okraje jsou lemované jemnou rýžkou. Délka se pohybuje od 7 do 9 mm. Jejich datování spadá do období 11.–13. století. V Novgorodu se s obdobnými nálezy setkáváme od sklonku 10. století, v Beloozeru jsou nalézány v objektech datovaných do 11. až poloviny 12. století (Шапова 1956, 171; Захаров 2004, 51). Podle J. Lesmana se tyto typy objevují ještě v 80. letech 13. století (Лесман 1984, tab.1). Nejstarší zvenigorodské korálky (3 kusy) zdobené zlatou fólií jsou datovány na počátek 11. století. Mají soudkovitý tvar a jsou vyrobeny z poloprůsvitného a průsvitného skla. Zlatá fólie vyplňovala pouze střední část korálu a na dvou exemplářích je okraj zlaté pásky velmi dobře viditelný. Pravděpodobně se jedná byzantský import, protože jde o vysoce kvalitní výrobek beze stop koroze a irizace. Zbývající korály zdobené zlatou páskou byly nalezeny ve vrstvách datovaných do první poloviny 12. století. Jde o výrazně méně kvalitní výrobky, zlatá fólie je tmavší a místy zcela chybí, sklo je porézní a druhotně rozvrstvené. V tomto případě se pravděpodobně jedná o místní staroruské výrobky, pravděpodobně z dílen kyjevských mistrů (Шапова 1972, 73–97).

K ojedinělým nálezům na hradisku v Zvenigorodu patří korálky zdobené stříbrnou fólií. Technologii výroby, morfologii a kvalitou skla jsou srovnatelné s korálky se zlatou fólií

byzantského původu a pravděpodobně také v tomto případě se jedná o byzantský import.

Рáмcové zhodnocení kolekce koráلكů ze Zvenigorodu nám umožňuje vyslovit některé předběžné závěry. Časově lze koráلكы ze Zvenigorodu rozdělit do dvou skupin. Většina nálezů spadá do období první poloviny 11. až poloviny 12. století, mnohem méně četná je skupina koráلكů datovaných rámcově do 12.–13. století (tab. 1). Toto zjištění je velmi důležité, protože v této části vnějšího města bylo nejstarší zachycené osídlení datováno do 11. století, což potvrzují také nálezy nejstarších skleněných koráلكů.

Všechny zaznamenané typy skleněných koráلكů jsou známé také z jiných staroruských lokalit datovaných do 11. století a jsou charakteristické pro celé území Kyjevské Rusi. Zvenigorod v tomto případě nebyl výjimkou a bohatou kolekcí skleněných perel se řadí mezi jiné významné lokality tohoto období.

Literatura

- АРЦИХОВСКИЙ, А., 1930: Курганы вятичей. Москва.
- ГАЛИБИН, В., 2000: Химический состав стекла из памятников Восточной Европы (V–X вв.)// Ковалевская В. Б. Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии – Хронология восточноевропейских древностей V–IX вв. Вып. 2. Стекланные бусы и поясные наборы). Пушино.
- ГАЛИБИН, В., 2001: Состав стекла как археологический источник. Санкт-Петербург: Петербургское востоковедение.
- ГУПАЛО, В.–ВОЙЦЕШУК, Н., 2012: Звіт про результати археологічних досліджень (розкопок) на пам'ятці археології «літописне городище Звенигород» в с. Звенигород Пустомитівського району Львівської області у 2010 році, Рукопис НА ІА НАНУ, Львів.
- ЗАХАРОВ, С., 2004: Древнерусский город Белоозеро. Москва.
- КАРГЕР, М., 1958: Древний Киев, Т.1. Москва–Ленинград.
- КОВАЛЕВСКАЯ, В., 2000: Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии. In: Хронология восточноевропейских древностей V–IX вв.; Вып. 2. Стекланные бусы и поясные наборы. Пушино.
- КОЛЧИН, Б., 1982: Хронология Новгородских древностей. In: Новгородский сборник. 50 лет раскопок Новгорода, 167–187. Москва.
- ЛЕСМАН, Ю., 1984: Погребальные памятники Новгородской земли и Новгород (проблема синхронизации). In: Археологические исследования Новгородской земли. Ленинград.
- ЛИХТЕР, Ю.–Щапова, Ю., 1991: Гнездовские бусы. По материалам раскопок курганов и поселения. In: Смоленск и Гнездово (к истории древнерусского города), 244–259. Москва.
- ЛЪВОВА, З., 1958: Технологическая классификация стекланных бус домонгольской Руси, АСГЭ, Вып. XIV. Ленинград.
- 1968: Стекланные бусы Старой Ладogi. Ч. I. Способы изготовления, ареал и время распространения, АСГЭ, Вып. 10. Ленинград.
- 1979: Технологическая классификация изделий из стекла (по материалам раннесредневековых стекланных украшений), АСГЭ, Вып. 20. Ленинград.
- МЪГЪРЕВИЧ, Э., 1965: Восточная Латвия и соседние земли в X–XVIII вв. Рига.
- НИКОЛЬСКАЯ, Т., 1981: Земля вятичей. К истории населения бассейна верхней и средней Оки в IX–XIII вв. Москва.
- ПСРЛ: Полное собрание русских летописей. том II. Издание 4-е. Ипатьевская летопись. Москва 1962.
- ПАСТЕРНАК, Я., 1938: Княжий Галич. In: Святочный додаток до «Нового часу», Ч. 2 (14). Львів.
- ПОЛУБОЯРИНОВА, М., 1988: Изделия из цветных и драгоценных металлов. In: Город Болгар. Очерки ремесленной деятельности. Москва.
- 1993: Украшения из цветных камней Болгара и Золотой Орды. Москва: Институт археологии АН СССР.
- САМОЙЛОВИЧ, Н., 2006: Стекланные бусы Ростова Великого. In: Археология Верхнего Поволжья, 371–387. Москва.
- СПИЦЫН, А., 1993: Гдовские курганы в раскопках В. Н. Глазова, МАР, № 29.
- СВЕШНИКОВ, I., 1987: Дослідження давнього Звенигорода у 1982–1983 роках, Археологія, Вип. 57, 94–101. Київ.
- СТОЛЯРОВА, Е., 2010: К вопросу о технологии изготовления стекланных золоченых бус домонгольского периода, КСИА, Вып. 224, 323–333. Москва.
- РАТИЧ, О., 1973: Літописний Звенигород, Археологія, Вип. 12, 87–94. Київ.
- 1974: К вопросу о княжеских дворцах в стольных городах Галицкой Руси XI–XIV вв. In: Культура средневековой Руси, 188–191. Ленинград.

- ФЕХНЕР М., 1959: К вопросу об экономических связях древнерусской деревни, Очерки по истории русской деревни, Труды ГИМ, Вып.33, 152–187. Москва.
- ЩАПОВА, Ю., 1956: Стекланные бусы древнего Новгорода, Материалы и исследования по археологии СССР, № 55, 164–179. Москва.
- 1962: О происхождении некоторых типов древнерусских бус, СА. №2, 81–96. Москва.
- 1972: Стекло Киевской Руси. Москва.
- 1983: Очерки истории древнего стеклоделия. Москва: Изд-во МГУ.
- ЩАПОВА, Ю., ЛИХТЕР Ю., СТОЛЯРОВА, Е., 1990: Морфология древностей. Киев.

Zkratky

- ПСРЛ – Полное собрание русских летописей (sebrané spisy ruských kronik)
- НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології Національної академії наук України (Vědecký archiv Archeologického ústavu Národní akademie věd Ukrajiny)
- КСИА – Краткие сообщения института археологии (Stručné zprávy Archeologického ústavu)
- МГУ – Московский государственный институт (Moskevská státní univerzita)
- АСГЭ – Археологический сборник Государственного Эрмитажа (Archeologická sbírka státní Ermitáže)
- СА – Советская археология (Sovětská archeologie)

Zusammenfassung

Glasperlen aus Zvenigorod im Lichte der Grabungen von 2010

Der Burgwall Zvenigorod befindet sich im westlichen Teil der Ukraine 20 km südöstlich von Lemberg entfernt und wird erstmals im Jahr 1087 erwähnt. In der ersten Hälfte des 12. Jahrhunderts wurde er zur zentralen Burg des Fürstentums Halitsch. Ihr Untergang hing offenbar mit dem Mongolensturm zusammen, als diese 1241 unter Batu-Khan in die Kiewer Rus einfielen. Bei der im Jahr 2010 im südlichen Teil des historischen Kerns durchgeführten archäologischen Grabung wurden insgesamt 133 Glasperlen entdeckt (einschließlich zweier Exemplare aus Bergkristall), die zwei technologischen Grundgruppen zugeordnet werden können: in aufgezogene Perlen (I. Gruppe nach Zacharov) und in Mosaikperlen (IV. Gruppe nach Zacharov). Im Rahmen der ersten Gruppe wurden je nach Vorhandensein oder Fehlen einer Verzierung zwei Untergruppen unterschieden, die sich dann entsprechend ihrer länglichen Form, ihres Querschnitts und ihren Proportionen in Klassen und Typen unterscheiden lassen. Fast alle Exemplare der ersten Untergruppe der unverzierten, aufgezogenen Perlen haben einen runden Durchschnitt, die sich dann in kleinere Gruppen unterteilen lassen. Die umfangreichste Kategorie bilden abgeflachte kugelförmige Perlen (61 Exemplare, 47,3 %), die zweitgrößte besteht aus kreisförmigen Perlen (28 Exemplare, 27,7 %). Doppelkonische Perlen bilden eine Kollektion von vierzehn Exemplaren, und zu den Einzelfunden zählen fassförmige Perlen (3 Exemplare). Eine relativ kleine Gruppe der Zvenigoroder Kollektion bilden kugelförmige Perlen (3 Exemplare), von denen zwei aus Bergkristall hergestellt wurden. 18 % aller Funde (24 Exemplare) stellen verzierte aufgezogene Perlen dar: 5 mit aufgeschmolzenen Ösen verzierte Exemplare, 4 „gesprenkelte“, 3 mit eingeschmolzener Verzierung in Form von verflochtenen Zickzacklinien, 8 mit Goldfolie und 4 mit Silberfolie. Bei den mit Goldfolien versehenen Perlen handelt es sich wahrscheinlich um lokale altrussische Erzeugnisse aus den Werkstätten der Kiewer Meister, die mit Silberfolien ausgestatteten Perlen sind offenbar Importe aus Byzanz.

Die meisten der Funde fallen in die Zeit der belegten ersten Besiedelung, in die erste Hälfte des 11. bis Mitte des 12. Jahrhunderts, die grob in die Zeit des 12.–13. Jahrhunderts datierte Perlengruppe ist bedeutend kleiner. Alle verzeichneten Glasperlentypen sind auch von anderen altrussischen Fundstellen des 11. Jahrhunderts her bekannt und für das gesamte Gebiet der Kiewer Rus charakteristisch. Zvenigorod war hier keine Ausnahme, und die reiche Glasperlenkollektion gesellt sich zu anderen bedeutenden Fundstätten dieses Zeitraums.

Natalia **Vojceščuk**, Výzkumné centrum „Záchranná archeologická služba“ Archeologického ústavu Akademie věd Ukrajiny, natawi@ukr.net

